

8. Промисловість Запорізької області в 2011 році : [статистичний щорічний збірник] / [за ред. Г. В. Товстухи]. – Запоріжжя : Головне управління статистики у Запорізькій області, 2011. – 148 с.

9. Слободчикова О. А. Інвестиційне забезпечення виробництва товарів в умовах глобалізації / О. А. Слободчикова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2010_2/Slobodchikova_210.htm. [Посилання дійсне на 19.01.2013].

10. Чермошенцева Є. С. Чинники, що перешкоджають інвестуванню в базові галузі економіки / Є. С. Чермошенцева // Збірник матеріалів Днів теорії та практики інвестування : тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих вчених «Сучасні проблеми управління інвестиційною та інноваційною діяльністю» / [За заг. ред. д.е.н., проф. В. М. Хобти]. – Донецьк : ДВНЗ ДонНТУ, 2011. – 290 с.

Анотація

У статті проаналізовано динаміку розвитку металургійного комплексу як провідної галузі промислового регіону з метою пошуку шляхів подальшого соціально-екологічного розвитку Запорізької області. Розглянуто вплив металургійного комплексу на розвиток промислового регіону.

Ключові слова: промисловий регіон, металургійний комплекс, інновації, обсяг виробництва, оплата праці, зайнятість населення, внутрішній ринок, екологічні проблеми.

Аннотация

В статье проанализирована динамика развития металлургического комплекса как ведущей отрасли промышленного региона с целью поиска путей дальнейшего социально-экологического развития Запорожской области. Рассмотрено влияние металлургического комплекса на развитие промышленного региона.

Ключевые слова: промышленный регион, металлургический комплекс, инновации, объем производства, оплата труда, занятость населения, внутренний рынок, экологические проблемы.

Annotation

The article analyzes the dynamics of the metallurgical industry as a leading industrial region to seek further social and environmental development of Zaporozhye region. The influence on the development of metallurgical industrial region.

Key words: industrial region, metallurgical industry, innovation, production, wages, employment, domestic market, environmental problems.

УДК 332.122:379.84

Грабар М.В.,
здобувач,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

СФЕРА ТУРИЗМУ ТА РЕКРЕАЦІЇ РЕГІОНУ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Туризм та рекреація виступають складовою частиною народногосподарського комплексу регіону та є вагомим джерелом поповнення як місцевого, так і державного бюджету. Ця сфера господарювання не лише охоплює прямо чи опосередковано більшість галузей народного господарства, в тому числі транспорт, будівництво, торгівлю, громадське харчування, сільське господарство, житлово-комунальне господарство, мистецтво, спорт тощо, але й стимулює їх розвиток. Вагомість туризму визнано і на загальнодержавному рівні, адже, згідно Закону України «Про туризм», «туризм є одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки».

Роль туризму як фактора оптимізації господарської структури та економічного росту й каталізатора розвитку продуктивних сил регіону з кожним роком дедалі зростає. Поряд зі зростаючим значенням сфери туризму та рекреації перед нами постає проблема в оцінці його рівня розвитку та визначенні ступеня впливу на економіку в цілому. Тому для успішного управління туризмом та рекреацією пріоритетного значення набуває розгляд концептуальних основ їх оцінки з метою подальшого використання з точки зору системного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Змістовий аналіз наукової літератури свідчить про те, що основні аспекти оцінки сфери туризму та рекреації зводяться до розгляду основних показників туристичної діяльності. Так, Л. П. Дядечко у науковій праці «Економіка туристичного бізнесу»

розкриває сутність економіки туристичного бізнесу як сфери діяльності, де значну увагу приділяє розробці базових стратегій розвитку, формуванню ресурсного потенціалу і пошуку шляхів підвищення ефективності його використання [3]. Поруч з цим, автор розглядає загальні показники оцінки туристичної діяльності, як основи туристичного бізнесу.

П. Р. Пуцентейло у науковій праці «Економіка і організація туристично-готельного підприємництва» розглядає показники туристичної діяльності, як основу для здійснення економічного аналізу і маркетингових досліджень. Автор наводить різні підходи до систематизації економічних показників [11].

О. О. Колесник розглядає показники туризму з точки зору статистичного аналізу туристичної діяльності, визначає порядок їх розрахунку [6]. Окремі елементи оцінки туристичної діяльності знаходять своє відображення у працях І. Т. Балабанова, А. І. Балабанова [1], Т. А. Городні, А. Ф. Щербака [2].

Проте необхідно зазначити, що у науковій літературі і досі відсутній єдиний механізм оцінки сфери туризму та рекреації на регіональному рівні, спірними залишаються питання щодо базових показників їх розвитку.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження основних аспектів оцінки розвитку сфери туризму та рекреації регіону з точки зору її базових показників та внеску галузі в регіональну економіку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток туризму та рекреації формує позитивний вплив на суміжні галузі народногосподарського комплексу регіону, адже стимулює додатковий попит на товари і послуги та сприяє розширенню їх виробництва. Змістовий аналіз наукових праць П. Р. Пуцентейла [11, с. 64], Л. П. Дядечка [3, с. 18], С. А. Александрова, Л. А. Нохріна, Л. В. Щербина [9, с. 8], І. Т. Балабанова, А. І. Балабанова [1, с. 60], О. В. Музиченко-Козловської [8, с. 4] дав змогу згрупувати сукупність переваг розвитку сфери туризму та рекреації для регіону за двома напрямками:

1) економічні: менша капіталоємність та швидший термін окупності капіталу в порівнянні з іншими галузями економіки; високий рівень рентабельності; збільшення грошового потоку; надходження іноземної валюти; залучення капіталу, в тому числі й іноземного; сприяння подоланню територіальної диспропорції в рівні економічного розвитку; вплив на міжнародні зв'язки; стабілізація відносин між країнами та регіонами; сприяння диверсифікованості економіки, на основі розвитку галузей, що обслуговують сферу туризму: будівництво, торгівля, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання, зв'язок;

2) соціальні: покращення матеріального добробуту населення; створення нових робочих місць та розвиток підприємництва; реформування структури відпочинку, яка може бути використана як туристами, так і місцевим населенням; підвищення освітнього рівня людей; розвиток місцевої інфраструктури; виступає ефективним засобом охорони навколишнього середовища та історико-культурної спадщини, що є матеріальною основою ресурсного потенціалу туризму; створення сприятливого туристичного іміджу регіону; сумісність практично з усіма сферами, галузями і видами діяльності людини.

Туризм та рекреація на основі інтегрованого використання потенціалу території і факторів виробництва різних галузей сприяє розвитку економіки території. Тому дана галузь економіки потребує точної оцінки з погляду соціально-економічного значення, прогнозування і планування. Становлення і розвиток туризму і рекреації як галузі характеризується системою певних економічних показників, які відображають кількісний об'єм реалізації туристичних послуг і економічні показники виробничо-обслуговуючої діяльності суб'єктів господарювання.

Важливе значення для розвитку системи оцінки туризму та рекреації мала Міжнародна конференція зі статистики подорожей та туризму (Оттава, 1991 р.), яка сприяла формуванню системи туристичної інформації узгодженої із системою національного обліку, і введення допоміжного обліку в туризмі. Сформована на конференції концепція статистики міжнародного туризму базується на таких основних показниках: кількість прибуттів, тривалість перебування туриста, витрати туристів пов'язані з подорожжю, доходи від туризму [7, с. 37].

Розробка основних аспектів оцінки туристичної галузі здійснювалася і на законодавчому рівні. Так, на виконання розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження заходів щодо забезпечення економічного і соціального розвитку України» та Постанови «Про затвердження Державної програми розвитку туризму на 2002-2010 роки» було затверджено Методику розрахунку обсягів туристичної діяльності, яка є базовим документом при підготовці аналітичної інформації щодо характеристики галузі туризму. Статистичні дані щодо розвитку туризму надаються у відповідності до джерел інформації та системи показників, встановлених Методикою [10].

Згідно Методики розрахунку обсягів туристичної діяльності виділяють наступні показники статистики туризму: кількість іноземних (в'їзних) відвідувачів, кількість іноземних (в'їзних) туристів, кількість внутрішніх туристів, кількість суб'єктів галузі туризму, обсяг туристського споживання, обсяг послуг, наданих підприємствами сфери туризму [8, с. 34-35]. Основна відмінність між поняттями відвідувач і турист полягає в тому, що останній здійснює хоча б одну ночівлю у відвідуваному місці.

Т. А. Городня, А. Ф. Щербак [2, с. 31-36] та Л. П. Дядечко [3, с. 41-44], зазначають, що базовим показником оцінки рівня розвитку туризму у регіоні є туристичний потік (постійне прибуття туристів у регіон або виїзд туристів за кордон за певний період часу) та інтенсивність туристичних потоків: нетто- і бруто-інтенсивність туристичних потоків.

О. О. Колесник до основних туристичних показників відносить показники ефективності туристичної діяльності, показники зайнятості в туристичній діяльності, показники економічної ролі туризму, показники обсягів та напрямів туристичних потоків, показники оцінки стану туристичних ресурсів [6].

І. Т. Балабанов, А. І. Балабанов [1, с. 57-60], П. Р. Пуцентейло [11, с. 86], Л. А. Нохріна, С. А. Александрова, Л. В. Щербина [9, с. 7], Г. А. Яковлев [7, с. 115-117], В. А. Квартальнов [8, с. 35] систематизують показники розвитку туризму та рекреації за такими напрямками:

– обсяг туристського потоку: загальна кількість туристів, у тому числі організованих й самодіяльних; кількість туроднів (ночівель, ліжко-днів); середня тривалість (час) перебування туристів у регіоні;

– стан і розвиток матеріально-технічної бази: ліжковий фонд будинків відпочинку, пансіонатів, турбаз, готелів, санаторіїв, баз відпочинку; кількість місць у торговельних залах підприємств харчування для туристів; кількість місць у театрах, відведених для туристів;

– показники фінансово-економічної діяльності: обсяг реалізації туристських послуг або виторг від реалізації послуг туризму, показники використання робочої сили, собівартість послуг туризму, прибуток;

– показники розвитку міжнародного туризму: кількість туристів, що відвідали закордонні країни (визначається по числу перетинання державного кордону); кількість туроднів відносно іноземних туристів; сумарні грошові витрати, зроблені туристами за час закордонних поїздок.

На регіональному рівні узагальнюючим показником, який характеризує рівень розвитку економіки області є валовий регіональний продукт (далі ВРП) [12, с. 29]. Частина сфери туризму та рекреації у ВРП у статистичних збірниках не відображена через невизначеність туристичної індустрії як окремої галузі економіки у Національному класифікаторі України ДК 009:2010 «Класифікація видів економічної діяльності (далі КВЕД)». Згідно Класифікатора туризм віднесено до секції «Діяльність транспорту і зв'язку» підклас 63.30.0 «Послуги з організації подорожувань», що включає:

– туристичну діяльність (реалізація та надання комплексу туристичних послуг до складу яких входять послуги перевезення, розміщення, консультації та планування маршрутів, організація індивідуальних подорожей, відвідування об'єктів культури);

– посередницьку діяльність турагентів з реалізації туристичного продукту туроператорів;

– діяльність екскурсводів (гідів);

– продаж та резервування квитків з будь-якою метою (відпустка, відрядження тощо) для подорожування на всі види транспорту [5].

Рекреація віднесена до секції «Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги» підклас 85.11.3 «Діяльність санаторно-курортних закладів», що передбачає діяльність бальнеологічних лікарень (включаючи дитячі), грязелікарень, курортних поліклінік, санаторіїв, санаторіїв-профілакторіїв, спеціалізованих санаторіїв (включаючи дитячі), санаторіїв для дітей з батьками, дитячих оздоровчих центрів [5]. Наявна роздробленість складових сфери туризму та рекреації спричиняє значні труднощі в оцінці загального внеску індустрії в розвиток економіки.

У КВЕД як окремий вид економічної діяльності виділено лише діяльність готелів та ресторанів, що не дає можливості в повному обсязі визначити внесок сфери туризму та рекреації у ВРП.

ВРП формується на основі випуску (вартість товарів і послуг, які є результатом виробничої діяльності одиниць – резидентів у звітному періоді); проміжного споживання (включає витрати на товари і послуги, які використані інституційними одиницями для виробничих потреб); валової доданої вартості (відображає додатково створену вартість у процесі виробництва і визначається як різниця між вартістю вироблених (випуск) і вартістю повністю використаних у процесі виробництва товарів і послуг (проміжне споживання)) [12, с. 29].

Значні труднощі в системній оцінці вкладу сфери туризму та рекреації для економіки пов'язані з тим, що в загальній кількості спожитих у певному періоді товарів та послуг неможливо виокремити ту їх частку, що припадає на споживання туристів (туристське споживання), тобто забезпечене лише завдяки туристичній діяльності і залежить від грошових витрат туриста, крім того, практично неможливо із загальної кількості продаж виділити частку товарів або послуг, придбаних туристами (наприклад, обсяг спожитих туристами продуктів харчування або послуг зв'язку) [10]. Загалом, структура туристського споживання містить ряд товарів та послуг: послуги розміщення, громадське харчування та продаж напоїв, послуги пасажирського транспорту, послуги туроператорів, турагентів, туристських гідів, послуги у сфері культури, рекреація та інші види дозвілля, інші туристські послуги.

Туристське споживання як процес, в основі якого лежить задоволення потреб туристів, має свої особливості, пов'язані насамперед зі специфікою галузі (рис. 1). Серед них – переміщення споживача до місця надання послуг, більші витрати у порівнянні зі звичним середовищем проживання, різна

гранична корисність продукту, «кредитний та культурний» характер. Наявні особливості зумовлюють виникнення наступних наслідків: мультиплікативний ефект, дорожчання суспільно-необхідних товарів і послуг, прояв екстерналії та придбання товарів і послуг, що відображають національну самобутність.

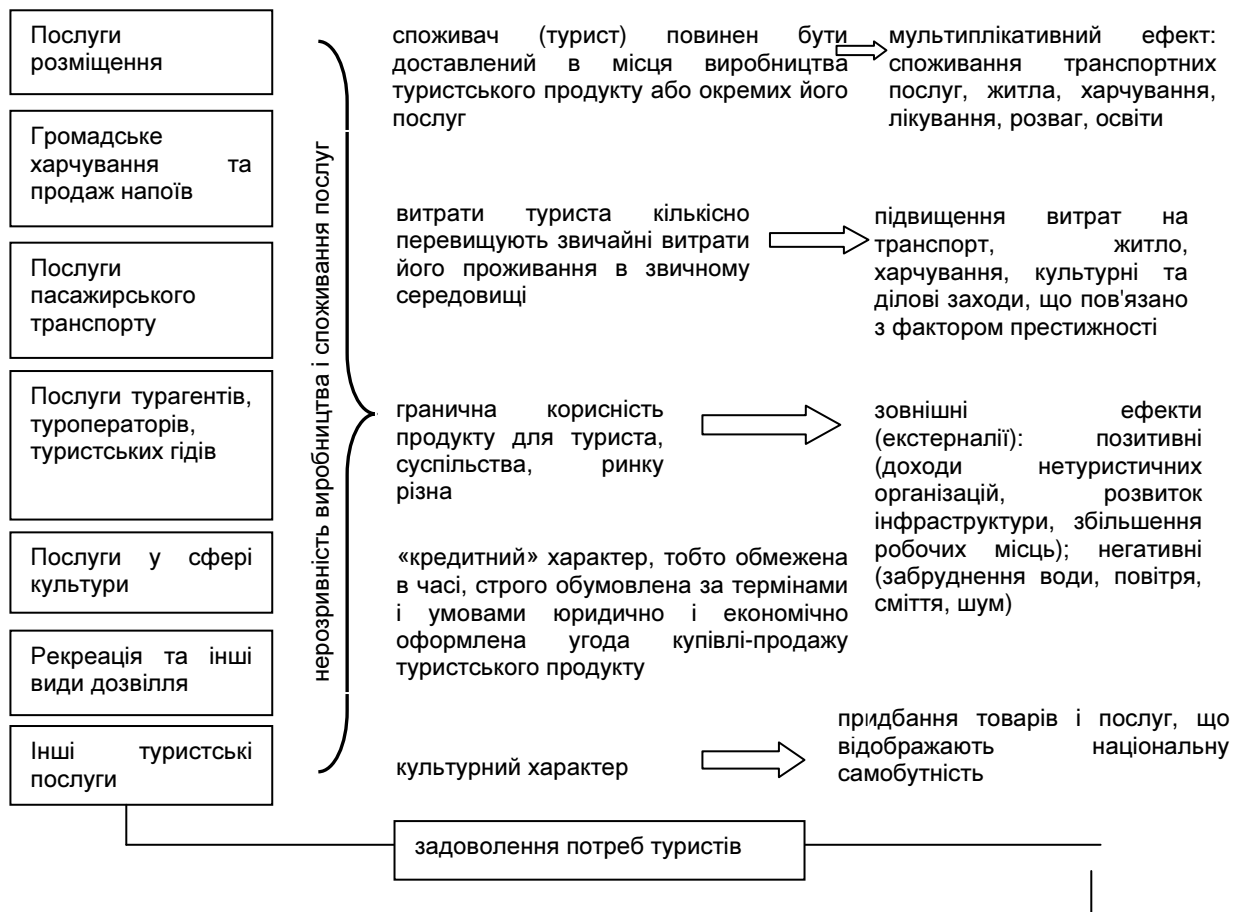

Рис. 1. Особливості туристського споживання

Джерело : сформовано автором на основі [10; 13]

Спираючись на кількісні показники, в основу яких покладено статистичні відомості можна проводити оцінку розвитку сфери туризму та рекреації регіону. Так наприклад, для Закарпаття джерелом аналітичних даних, на основі яких можна оцінити розвиток галузі, є статистичний збірник «Закарпаття – санаторії та туризм» [4], де містяться дані про діяльність туристичних організацій, мережу санаторно-курортних закладів, зовнішньоекономічну діяльність у сфері туризму, показники діяльності готелів та аналогічних засобів розміщення, стан ресторанного господарства. Статистичний збірник ґрунтується на основі даних державних спостережень за формами «Звіт санаторно-курортного (оздоровчого закладу)», «Звіт про діяльність колективного засобу розміщування», «Звіт про діяльність туристичних організацій», «Звіт про продаж і запаси товарів у торговій мережі та мережі ресторанного господарства», «Звіт про наявність торгової мережі та мережі ресторанного господарства», «Звіт про експорт (імпорт) послуг», а також включає адміністративні дані Головного управління економіки Закарпатської ОДА.

О. В. Музиченко-Козловська стверджує, що для того щоб врахувати усю багатогранність туристичної діяльності на певній території необхідно не лише кількісно оцінювати її складові, але й забезпечити прогноз розвитку [8, с. 37]. Тому за допомогою методу аналітичного вирівнювання побудуємо економіко-математичну модель для прогнозування обсягу наданих туристично-рекреаційних послуг Закарпаття (табл. 1). Для цього використаємо аналітичне рівняння виду:

$$Y_t = a_0 + a_1 t, \quad (1)$$

де Y_t – обсяг наданих послуг;

t – фактор часу;

a_0, a_1 – параметри рівняння.

Параметри розраховуються на основі методу найменших квадратів, тоді система нормальних рівнянь має вигляд:

$$\sum y_t = na_0 + a_1 \sum t \quad (2)$$

$$\sum y_t \times t = a_0 \sum t + a_1 \sum t^2 \quad (3)$$

Для спрощення пошуку параметрів рівняння відлік часу t можна виконувати так, щоб сума показників часу ряду динаміки була рівна нулю, тобто $\sum t = 0$. Тоді система рівнянь матиме вигляд:

$$\sum y_t = na_0 \quad (4)$$

$$\sum y_t = a_1 \sum t^2 \quad (5)$$

Отже, $a_0 = \frac{\sum y_t}{n}$; $a_1 = \frac{\sum y_t \times t}{\sum t^2}$.

Таблиця 1

Вирівнювання рівнів ряду динаміки обсягу наданих туристично-рекреаційних послуг у Закарпатті

Роки	Обсяг наданих послуг тис. грн., y	Періоди, t	t^2	y_t	Вирівнювання рівнів ряду динаміки обсягу, тис.грн., €
2007	298362,3	-2	4	-596725	311708,7
2008	344739,9	-1	1	-344740	342616,4
2009	379297,1	0	0	0	373524,1
2010	439900,8	1	1	439900,8	404431,8
2011	405320,4	2	4	810640,8	435339,5
Сума	1867621	0	10	309077,1	1867621

Джерело : сформовано автором за даними [14, с. 243; 15, с. 15]

Тепер за допомогою екстраполяції знайдемо прогнозне значення обсягу наданих туристично-рекреаційних послуг регіону (рис. 2). Екстраполюючи при $t = 3$, знайдемо рівень 2012 р., при $t = 4$ – рівень 2013 р., при $t = 5$ – рівень 2014 р., при $t = 6$ – рівень 2015 р., при $t = 7$ – рівень 2016 р.

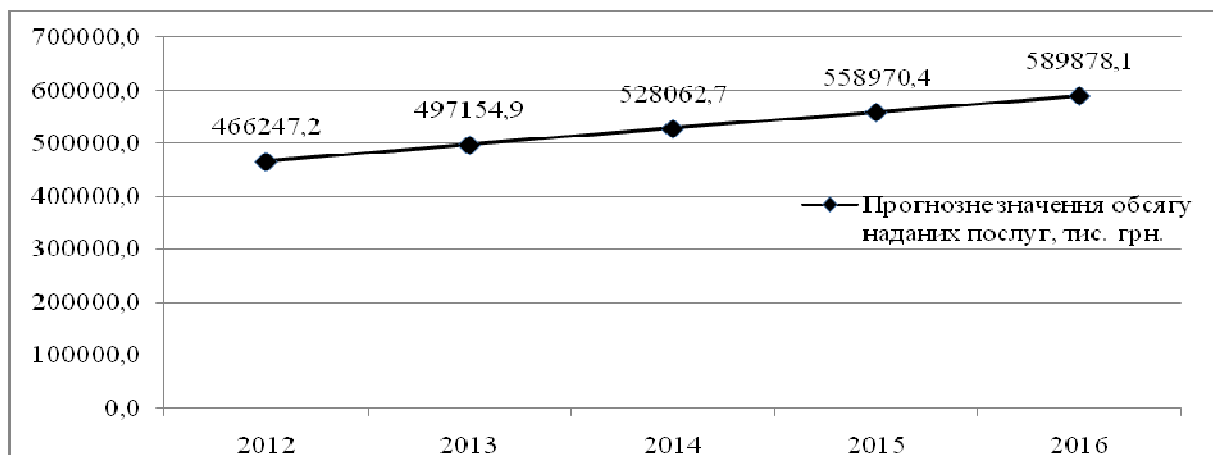

Рис. 2. Прогнозне значення обсягу наданих туристично-рекреаційних послуг Закарпаття

Джерело : розроблено автором

Проведені розрахунки показали, що обсяг наданих послуг з кожним роком зростатиме: 2012 р. – 466247,2 тис. грн., 2013 р. – 497154,9 тис. грн., 2014 р. – 528062,7 тис. грн., 2015 р. – 558970,4 тис. грн., 2016 р. – 589878,1 тис. грн. Таким чином, попит на туристично-рекреаційні послуги Закарпаття зростатиме, збільшуватиметься їх споживання та зросте частка галузі у ВРП.

Висновки з проведеного дослідження. Основні аспекти оцінки розвитку туризму та рекреації регіону доцільно проводити на основі систематизованих показників, що враховують специфіку даної сфери діяльності: обсяг туристського потоку, стан і розвиток матеріально-технічної бази, показники фінансово-економічної діяльності, показники розвитку міжнародного туризму. Підґрунтям для здійснення оцінки рівня розвитку туристичної галузі виступають статистичні дані. Проте, в повній мірі визначити внесок сфери туризму та рекреації у розвиток регіональної економіки неможливо через

невизначеність туристичної індустрії як окремої галузі економіки у КВЕД. Разом з тим, значних труднощів завдають і особливості туристичного споживання, що унеможлиблює об'єктивну оцінку об'єму всіх послуг і продуктів, що споживаються саме туристами.

Бібліографічний список

1. Балабанов И. Т. Экономика туризма : учеб. пособие [для вузов по экон. специальностям и направлениям] / И. Т. Балабанов, А. И. Балабанов. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 116 с.
2. Городня Т. А. Економіка туризму: теорія і практика : [навч. посібник] / Т. А. Городня, А. Ф. Щербак. – К. : Кондор, 2012. – 436 с.
3. Дядечко Л. П. Економіка туристичного бізнесу : [навч. посібник] / Л. П. Дядечко. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 224 с.
4. Закарпаття – санаторії та туризм : [статистичний збірник] / [за ред. Г. Д. Гриник]. – Ужгород, 2012. – 107 с.
5. Класифікатор видів економічної діяльності. Перелік груп і розділів КВЕД України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.juridicheskij-supermarket.ua/page_kved.html
6. Колесник О. О. Система показників статистики туризму / О. О. Колесник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Natural/Vzhdtu/econ/2009_3/56.pdf
7. Мальська М. П. Міжнародний туризм і сфера послуг : [підручник] / Мальська М. П., Антонюк Н. В., Ганич Н. М. – К. : Знання, 2008. – 661 с.
8. Музиченко-Козловська О. В. Економічне оцінювання туристичної привабливості території : [монографія] / О. В. Музиченко-Козловська. – Л. : «Новий світ-2000», 2012. – 176 с.
9. Нохріна Л. А. Методичні вказівки з дисципліни «Економіка та ціноутворення на підприємствах туристської індустрії» / Нохріна Л. А., Александрова С. А., Щербина Л. В. – Харків : ХНАМГ, 2007 – 51 с.
10. Про затвердження Методики розрахунку обсягів туристичної діяльності : Наказ від 12.11.2003 № 142/394 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/sh>
11. Пуцентейло П. Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємництва : [навч. посібник] / П. Р. Пуцентейло. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.
12. Статистичний щорічник Закарпаття за 2011 рік / Державна служба Статистики України Головне управління статистики у Закарпатській області / [за ред. Г. Д. Гриник]. – Ужгород, 2012. – 543 с.
13. Фролова Т. А. Конспект лекцій по курсу Економіка и предпринимательство в сфере социально-культурного сервиса и туризма / Т. А. Фролова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tourlib.net/books_tourism/frolova1.htm
14. Яковлев Г. А. Экономика и статистика туризма : [учебное пособие] / Г. А. Яковлев. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Издательство РДЛ, 2004. – 376 с.

Анотація

У статті розглянуто загальні аспекти оцінки розвитку сфери туризму та рекреації регіону. Визначено та систематизовано основні показники розвитку галузі. Виділено основні труднощі системної оцінки внеску сфери туризму та рекреації у регіональну економіку. На основі згрупованих статистичних даних розраховані прогнозні значення обсягу наданих туристично-рекреаційних послуг Закарпаття.

Ключові слова: сфера туризму та рекреації, показники, оцінка, туристичний потік, туристичне споживання.

Аннотация

В статье рассмотрены общие аспекты оценки развития сферы туризма и рекреации региона. Определены и систематизированы основные показатели развития отрасли. Выделены основные трудности системной оценки вклада сферы туризма и рекреации в региональную экономику. На основе сгруппированных статистических данных рассчитаны прогнозные значения объема предоставленных туристско-рекреационных услуг Закарпатья.

Ключевые слова: сфера туризма и рекреации, показатели, оценка, туристический поток, туристическое потребление.

Annotation

The article deals with general aspects of assessing the tourism and recreation development in the region. Key indicators has been defined and systematized. The basic difficulty systemic evaluation tourism and recreation contribution in the regional economy has been allocated. The predicted values of tourist and recreational volume services Transcarpathia has been calculated on the based grouped statistics.

Key words: tourism and recreation sphere, indicators, valuation, tourist flow, tourist consumption.